

Program Kultura

GŘ pro vzdělávání a kulturu

UMĚNÍ NA DLANI

Studijní materiál pro ZŠ a SŠ

Velké státní instituce, města, soukromé nadace otvírají veřejnosti domy slavných osobností. Tyto vily přitahují širokou veřejnost pro svůj pestrý obsah a lidské měřítko.

Také Moravská galerie v Brně pečuje o dva domy významných architektů. V roce 2006 převzala péči o rodný dům Josefa Hoffmanna v Brtnici u Jihlavy. Od roku 2007 pečuje o vlastní vilu architekta Dušana Jurkoviče, která nyní prochází obnovou a proměnou v muzeum. S celou tvorbou kteréhokoli architekta není jednoduché se seznámit, protože realizace nejsou soustředěny na jednom místě, je nutné za nimi cestovat, a také podklady je nutné objevovat v různých muzeích a archívech. Z tohoto důvodu jsme se rozhodli využít princip projektu „Umění na dlani“ a připravit pro vás následující materiál, který by měl podnítit tvořivé uvažování žáků a studentů, vyvolat zájem o kulturu a upozornit na dílo dvou významných architektů Josefa Hoffmanna a Dušana Jurkoviče.

Prostřednictvím reprodukcí jejich architektonické a designérské tvorby se tato díla ocitají u vás „na dlani“ a vybízejí k samostatnému přemýšlení a tvoření. Kromě textu o autorech a dílech nabízíme také náměty k diskusi. Dalším krokem by měla být vaše vlastní interpretace daného tématu. Těšíme se na práce nejen výtvarné, ale i literární či dramatické. Součástí projektu je i kreativní přístup pedagoga, který motivuje a usměrňuje žáky a studenty při práci, a také rozhoduje, jakým způsobem náměty ve výuce využije. Vaše vlastní výtvarné či literární parafráze by měly rozšířit různé historické a umělecké přístupy k vybranému tématu.

Vaše práce zdokumentujte a digitální fotografie pošlete na adresu da@moravska-galerie.cz. Z nejzajímavějších autorských interpretací vznikne internetová galerie.

Josef Hoffmann Dušan Jurkovič

Autorky: Olga Buciová, Eva Strouhalová
Grafické zpracování: Jitka Petřeková

www.moravska-galerie.cz

Josef Hoffmann Dušan Jurkovič

15. 12. 1870 Brtnice – 7. 5. 1956 Vídeň

Světově uznávaný architekt a designér období secese a moderny. Architekturu studoval na vídeňské Akademii výtvarných umění u architekta Karla von Hasenauera a architekta Otto Wagnera, čelního představitele vídeňské moderny. V roce 1897 se podílel s Gustavem Klimtem a dalšími umělci na založení Sdružení výtvarných umělců Rakouska — Secession a stal se autorem prostorového řešení výstav v jeho proslulém pavilonu postaveném podle plánů Josefa Marii Olbricha. Ovlivněn anglickým hnutím Arts and Crafts, založil ve Vídni uměleckořemeslné dílny Wiener Werkstätte v roce 1903, spolu s malířem a designérem Kolomanem Moserem a průmyslníkem Fritzem Wärndorferem. Usilovali o obrodu užitého umění, kvality řemeslné výroby. Pro dílny vytvořil Hoffmann nepřeberné množství návrhů, zasáhl téměř do všech oborů uměleckého řemesla; navrhoval sklo, porcelán, kovy, šperky, nábytek, vzoroval kolekce textilií. Výrobky pak často uplatňoval ve svých architektonických realizacích.

Dílo Josefa Hoffmanna se vyznačuje jednoduchostí forem, perfektním řemeslným zpracováním, geometrickou konstrukcí a stylizovaným dekorem. Úzce vycházel z lidových vzorů a motivů. Jeho etnografická sbírka se dochovala. Pro silně stylizované tvary a formy se vžil pojem geometrická secese, která v jeho díle odstartovala návštěvou Anglie. Svým dílem, svým myšlením a přístupem přispěl k dalšímu vývoji architektury a designu 20. století. Počátky modernistického hnutí - Umělci usilovali o nalezení nové cesty umění, která by je osvobodila od opakování historických forem, kterému podle nich propadli jejich učitelé. Namísto učenicové uzákoněných forem minulosti začali hledat inspiraci v živoucím světě.

Josef Hoffmann dokázal jedinečným způsobem pracovat s motivy kolem sebe a přetvářet je v nový styl. Fascinovala ho prostá jihoitalská architektura, kterou objevil při své studijní cestě na Capri; inspiroval se lidovým uměním — vlastnil sbírku lidových textilií, hraček a nábytku; obdivoval biedermeier, jež považoval za poslední dobrý styl ve střední Evropě. Nesmírně si vážil práce britských tvůrců Johna Ruskina a Williama Morrisa z hnutí Arts and Crafts usilujících o obrodu kvalit uměleckého řemesla, glasgowského architekta Charlese Rennie Mackintoshe, sledoval progresivní dění v Belgii a Holandsku.

Josef Hoffmann si zasloužil obdiv svých současníků a ohromuje i dnes. Rád vzpomínal na Brtnici jako místo, které ho zásadním způsobem ovlivnilo při formování pohledu na umění.

Rodný dům Josefa Hoffmanna představuje ukázkou designu tohoto předního představitele vídeňské secese přímo v jeho rodišti. Jedná se o barokní stavbu, kterou v roce 1907 upravil pro svou rodinu. Zaměřil se na interiér, navrhl pestrou ornamentální výmalbu stěn jednotlivých pokojů a nábytek po rodičích doplnil novými kusy v duchu vídeňské moderny.

Rodný dům Josefa Hoffmanna v Brtnici

23. 8. 1868 Turá Lúka – 21. 12. 1947 Bratislava

Významný představitel secesní architektury pocházel ze Slovenska a celých 20 let žil v Brně. Roku 1919, po vzniku samostatného Československa, se vrátil na Slovensko a žil v Bratislavě. Byl architektem, návrhářem interiérů, etnografem a urbanistou. Představitel tzv. národního stylu v moderní architektuře první poloviny 20. století vytvářel velice osobitý styl vycházející z lidových vzorů. Jeho realizace se objevují po celém území Česka a Slovenska.

Studoval ve Vídni a jako Josef Hoffmann byl ovlivněn stavitelskou koncepcí profesora Otto Wagnera, myšlenkami hnutí Arts and Crafts a progresivní britskou architekturou. Také podobně jako Josef Hoffmann uznával tradiční lidové stavitelství a umělecké řemeslo jako inspirační zdroj pro svou tvorbu. Kombinoval pestré folklórní motivy s prvky geometrické secese v celé škále barevných variací. Ve svých pracích rád používal dřevo, proto je dnes často nazýváme „básníkem dřeva“. Vždy dbal na vysokou kvalitu zpracování návrhu i vlastního provedení stavby, nebo nábytku. Jurkovič ve své práci zohledňoval především účelnost, úspornost, praktickou stránku, ale také celkovou atmosféru a prostorové dispozice místa.

Výtvarný výraz v Jurkovičově díle určuje průnik lidových motivů se secesními a geometrizujícími prvky v pestré barevnosti. Dále pak lokální stavební tradice (karpatský roubený dům), podněty britského hnutí Arts and Crafts a vídeňská geometrická secese.

Z analýzy materiálu vytěžil Jurkovič určité základní formy a principy, které bylo možné tvořivě využít při projektování nových staveb. Směřoval od detailu k podstatě. Soustředil se především na různé lokální variace roubeného domu a využití vyřezávaného a malovaného ornamentu. V souladu se secesním dekorativním cítěním se zajímal o drobnou ruční práci — výšivky, řezbu a malby. Na druhou stranu se zaměřoval na objekty, jejichž jednoduchost a monumentalita dokládají prostou jednoduchost lidového cítění a korespondují s puristickými funkcionalistickými tendencemi.

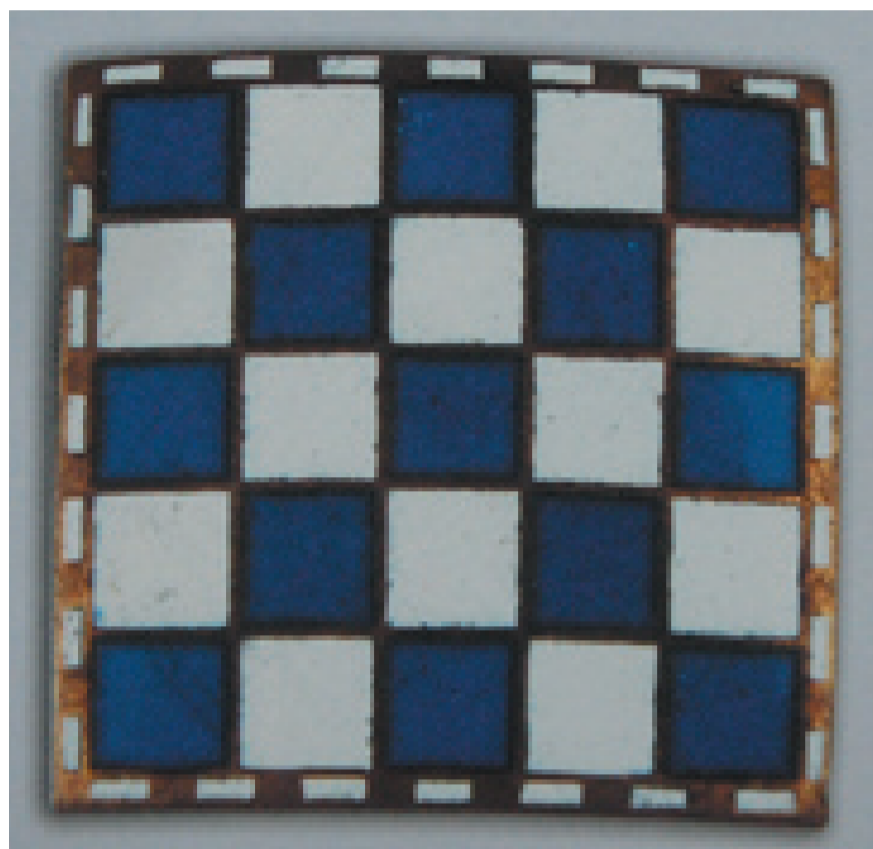
Tvarosloví lidové architektury využíval jako prostředek stylizace. Dekorativně přehodnocoval jejich původně funkční tvar a pracoval s ním podle potřeb a logiky zamýšleného novotvaru. Ještě volněji nakládal s dekorativními ornamentálními prvky. Od etnografického eklektismu dospěl k transformaci lidové inspirace do abstraktnější polohy, hledající spíše analogii principů, než přímý vzor. Stejně tak byl invenčním návrhářem řady rozmanitých nábytkových souborů, kde sledoval stejnou koncepční a hodnotovou linii, jako při tvorbě architektury.

Vlastní vila Dušana Jurkoviče v Brně

SECESE

Náměty k diskusi:

Náměty k tvorbě:

Šperk:

Navrhněte vlastní secesní šperk nebo oděv, vycházející z geometrické secese, za použití základních geometrických tvarů.

Plakát:

Podívejte se na ukázky secesních plakátů a architektury ze stejné země / pokuste se vystihnout společné znaky a vytvořte plakát k výstavě Josefa Hoffmanna nebo Dušana Jurkoviče.

Z čeho secesní umění čerpalo?

Jaké jsou hlavní inspirační zdroje pro secesní umění?

Příroda: organické formy s dynamickými, energickými a oblými tvary, především rostlinná říše, velmi často vodní živočichové a hmyz.

Japonská kultura: japonské dřevoryty, ale také řemeslné techniky (lakované dřevo, ozdobné motivy a vzory na látkách, vypalovaná keramika a glazury), nebo schéma tradičního obydlí (prostor členěný s pomocí vysouvacích zástěn paravánu).

Lidové umění: především lidový ornament, architektura a umělecké řemeslo – lokální tradice byla pro řadu umělců východiskem v jejich hledání nového moderního výrazu.

Historické slohy: secese se zejména v architektuře pokoušela překonat nadvládu pseudo-historismů, avšak sama tento zdroj inspirace neopustila. Souvisí s romantickou nostalgií po dávné minulosti na prahu nového věku.

Ornament: secesní sloh je velmi dekorativní, čerpal ze všech dostupných zdrojů ornamentální tvorby v různých kulturách.

Jaké může mít podoby?

_Všeobecně představuje propojení různých uměleckých disciplín v jednom díle.

Jaké produkty a výrobky si vybavíte v souvislosti se secesí?

_Secesní styl byl velmi používaný v plakátové tvorbě, reklamní grafice a typografii (tvorba písma). Přispěl k zavedení masového užívání plakátu jako propagačního prostředku.

Co vše se vyrábělo a tvořilo v „secesním stylu“?

_Secese je jedním z posledních slohů, jejichž tvarosloví se odrazilo ve všech tvůrčích disciplínách od architektury, přes nábytek až po šperky a módu (posledním univerzálním „stylem“ by mohl být funkcionalismus, který s sebou přinesl minimalismus jednoduchých geometrických forem).

Kdy a v jaké zemi vznikl secesní sloh?

_Ve více evropských zemích se současně rodily jednotné tendence. Paralelně vedle sebe vznikala hnutí s podobným programem, jako „Secession“, „Jugendstil“, „Art Nouveau“, „Modern Style“...

Jaká byla „filosofie“ secesního slohu?

_Secese představovala současně určitý životní postoj. Různí umělci se pokoušeli vytvořit nový výtvarný styl, který by se oprostil od tehdejších neohistorismů a odrážel by nový světonázor moderní společnosti. Oslava mládí, životní síly, fascinace přírodou, ale také obdiv k technice. Dále návrat k tradičním hodnotám uměleckého řemesla, jehož základem je kvalitní materiál a poctivá ruční práce. Současně však mělo být toto nové umění přístupné všem sociálním vrstvám.

Jakým způsobem se secesní sloh vyvíjel a měnil? Jakou specifickou podobu měl u nás a v dalších evropských zemích?

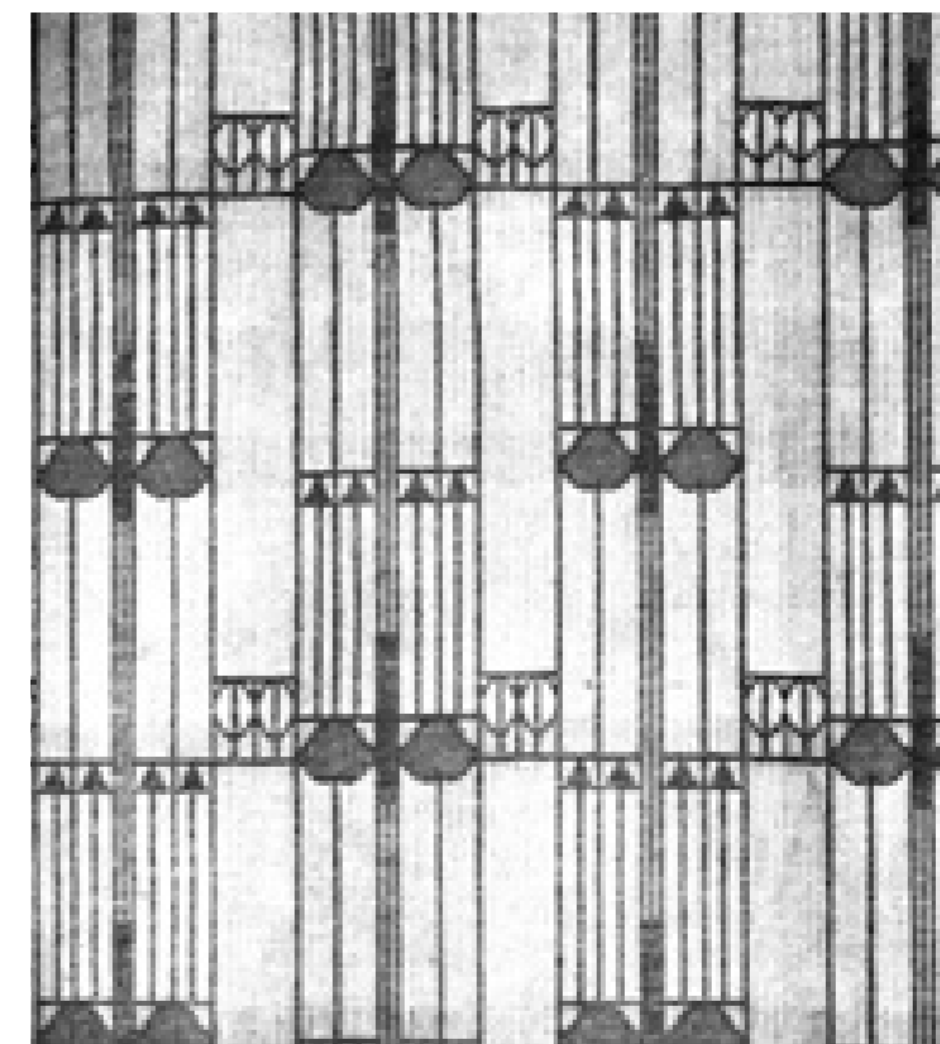
_Od klasické „florální“ secese, přes vídeňskou geometrickou secesi, k „art deco“ (20. léta).

BARVY

Náměty k diskusi:

Náměty k tvorbě:

Vzorované kompozice I:

Za doprovodu hudby se pokuste barevně vyjádřit její tóny, rytmus, nebo náladu, kterou ve vás její poslech zanechává.

Vzorované kompozice II:

Rytmičtý záznam můžete vytvořit i s pomocí černobílého šachovnicového pole. Vytvořte si improvizovanou šachovnici a nastříhejte si černé a bílé geometrické ornamenty. Podle hudby pak můžete vytvářet vlastní vzorované kompozice.

Používané a oblíbené barvy v secesním umění.

_Nejčastěji se uvádí zelená, bílá a zlatá barva. Jedná se o symbolické zastoupení přírody/přirozenosti, čistoty/světla a bohatství/krásy. Secese je však barevně velmi bohatá. Velice často se také objevuje univerzální a elegantní černá, energická červená nebo žlutá, tajemná fialová a všechny barvy, které se v přírodě vyskytují.

_Secese platí za velmi „senzuální sloh“, nejen ve smyslu hledání ryzí krásy, ale také v souvislosti s objevujícími se snahami o vzájemné propojení smyslových vjemů a prohloubení procesu vnímání (synestezie). Nálady, vzpomínky, smyslové zážitky (z toho především hudba) byly řadou autorů vyjadřovány prostřednictvím barev. Barevné řešení obrazu či interiéru bylo běžně přirovnáváno k hudební kompozici.

Jaké barvy s oblibou používali Dušan Jurkovič a Josef Hoffmann a z jakého důvodu?

_Dušan Jurkovič se u velké skupiny svých staveb inspiroval lidovým uměním, z toho zejména uměleckým řemeslem. Přejímal z části jeho typickou pestrou barevnost (červená, modrá, žlutá a zelená), kterou aplikoval v harmoničtějších umírněných kombinacích. (Například ve vnitřním vybavení vlastní vily v Žabovřeskách převládá modrá barva, která je doplněná o červené a zelené detaily). S pomocí barev Jurkovič také zvýrazňoval různé konstrukční prvky budov. Okna a dveře měl ve zvyku zdůrazňovat modrým nebo zeleným rámováním. Z vnější strany Jurkovičovy vily jsou zastoupeny všechny základní barvy doplněné o okolní zeleň.

_Josefa Hoffmanna naproti tomu usiloval o „čistý“, univerzální až nadčasový výraz architektury nejenom ve tvaru/formě, ale také v barevnosti. Proto s oblibou využíval barvy stojící na opačných stranách světelného spektra, tedy vlastně „ne-barvy“ - černou a bílou.

ORNAMENT A FORMA

Náměty k diskusi:

Náměty k tvorbě:

Dekor a objekt:

Pomocí ornamentů můžete dojít k základním formám objektů, jakými mohou být architektura, nábytek a jiné užité předměty.

Vyzkoušejte si celý proces navrhování ornamentu:

_vyberte si libovolnou předlohu podle přírody (květinu, plod, brouka,...)

_pokuste se ji zjednodušeně překreslit a postupně stylizovat do geometrických forem na mřížkovaný papír

_vzniklý ornament pak můžete přenést na trojrozměrný předmět

_můžete si tak potisknout papír (jako tapetu), sádrový odlitek, látku, nebo keramiku

Které zdroje a podněty, typické pro secesní umění, se odrazily v individuální tvorbě Dušana Jurkoviče a Josefa Hoffmanna (v produkci dílny Wiener Werkstatte) a jakým způsobem?

Japonsko: Ještě v 19. století začala probíhat čilá kulturní a obchodní komunikace mezi Japonskem a Evropou. Japonské inspirace se kromě grafického designu (dřevoryty) projeví především v koncepci interiérů a nábytkové tvorbě. Pro japonské dekorativní umění je typické propojení organických a geometrických motivů, květinových vzorů a čtverců. Japonsko již tenkrát fascinovalo Evropany pokročilou industrializací a vztahem k přírodě, úctou k tradicím. Japonské vlivy se významně promítly i do zahradní architektury.

Lidový ornament: Domácí lidové motivy byly dalším velkým zdrojem umělecké obrody. Také zde hrála roli úcta k tradicím i snahy o národně-kulturní sebeidentifikaci. Josef Hoffmann byl vášnivým sběratelem lidových výšivek, ze kterých také čerpal inspiraci pro vlastní návrhy dekorativních vzorů. Dušan Jurkovič poměrně dlouhou dobu přejímal lidové umění jako hlavní zdroj. Na svých cestách po karpatské oblasti zaznamenával všechny projevy lidové tvorby, které později vydal ve sborníku „Práce lidu našeho“.

Britská scéna: Anglické umělecko-řemeslné hnutí Arts&Crafts bylo předobrazem vídeňské dílny Wiener Werkstatte. Skotští architekti jako Charles Rennie Mackintosh ovlivnili hluboce jak Dušana Jurkoviče, tak Josefa Hoffmanna.

Ozvěny historismů: Pseudo-historické slohy (tedy napodobování a používání tvarosloví velkých slohů z předchozích století - gotiky, renesance, atd.) byly v době působení obou architektů považovány za překonané. Avšak v průběhu studií se museli s historizujícím tvaroslovím velmi podrobně seznámit. Jurkovič tuto průpravu bohatě zužitkoval při svých přestavbách zámeckých památek (Nové město nad Metují). Josef Hoffmann často využíval prvky řeckého klasicismu, které přebíral v pozdní tvorbě i Dušan Jurkovič.

Co je pro každého z autorů typické?

_Josef Hoffmann představoval typ renomovaného architekta kosmopolitního charakteru.

_Jurkovič byl orientován spíše regionálně. Po první světové válce usiloval o upevnění slovenského národního a kulturního povědomí a angažoval se ve veřejně prospěšných projektech (ochrana historických a přírodních památek, bytové kolonie pro dělníky).

Co mají oba architekti společného a v čem se liší?

_U Hoffmanna můžeme spíše mluvit o univerzálním stylu, který je úzce vázaný na vídeňskou geometrickou secesi. Výrazně ovlivnil řadu následovníků, kteří ve znamení funkcionalismu razili základy nové estetiky (založené na jednoduchosti a účelnosti).

_Dušan Jurkovič začínal u věrné nápodoby původního lidového stavitelství, které neustále zjednodušoval a modernizoval. Přes řadu zajímavých experimentů v kombinacích starého a nového přešel v pozdní tvorbě rovněž ke strohému klasicismu (sloupy, trojúhelníkové štíty) a funkcionalismu, přestože jeho uniformitu spíše kritizoval.

Jaký byl vztah ornamentálního dekoru a architektury v secesním umění?

_Na přelomu 19. a 20. století byla stále aktuální tzv. „teorie odívání“, která přirovnávala stylovou fasádu budovy k ozdobným vzorům na textilích. V době secese byl velmi oblíbený plošný pásový ornament, který zvýrazňoval specifické části budovy (velmi obdobně jako ozdobné lemování oděvu).

ARCHITEKTURA

Náměty k diskusi:

Náměty k tvorbě:

Exteriér:

Zamyslete se, jaké geometrické motivy se vyskytují přirozeně v přírodě (např. krystal). Na jejich základě vytvořte návrh (náčrt nebo dokonce model) budovy.

Interiér:

Z krabice vytvořte model pokoje ve stylu „gesamtkunstwerk“ / představte si, že navrhujete dům, můžete si zvolit barvy i materiál / navrhněte vlastní interiér od tapet až po nábytek / můžete navštívit, vyzdobit a naaranžovat i skutečnou místnost (vaši třídu).

Architektura a příroda:

Architektura zabudovaná originálním způsobem do přírodního terénu. Jako třída navrhnete vlastní projekt obydlí propojeného s krajinou (formou kresby, koláže, asambláže, apod.).

Čím se lišil způsob práce architekta na přelomu minulého století v porovnání s dnešní dobou?

_Architekt kromě vnějšího vzhledu (fasády) a prostorového členění stavby zpravidla navrhoval celý interiér včetně nábytku a veškerého ostatního vybavení (zhotovil návrh, určil materiál a odpovídající barevnost), které bylo vyráběno na zakázku. Architekt byl tedy současně také to, čemu se v dnešní době říká designér (viz. idea „gesamtkunstwerk“).

_Josef Hoffmann založil společně s Kolomanem Moserem umělecko-řemeslnou dílnu Wiener Werkstatte (1903 – 1933), jejíž produkce se brzy rozrostla na všechny typy výrobků (kovliectví, kovotepectví, kožené výrobky, knihvazačství, nábytek, šperkařství, tapiserie, sklo, keramika, oděvy). Josef Hoffmann tvořil hlavně komfortní a vysoce reprezentativní interiéry, které zastupovaly nejnovější trendy v architektuře a designu.

_Dušan Jurkovič, přestože také navrhoval elegantní a stylové nábytkové soubory, bral ohled zejména na „domácí“ atmosféru prostředí, osobní potřeby a vkus zadavatele. Vzhled a styl přizpůsoboval povaze zakázky. Často navrhoval poličky na drobné osobní předměty.

Jakým druhům zakázek se architekti jednotlivě věnovali.

_Oba architekti projektovali soukromé obytné vily a rezidence pro své přátele i významné zákazníky. Tyto stavby měly splňovat všechny požadavky vzdělaného a finančně zajištěného klienta na kvalitní bydlení. Ideální sídlo mělo sloužit společenské reprezentaci, ale také zajistit podmínky k vlastní práci a odpočinku.

_Jurkovič i Hoffmann navrhovali také řadové obytné zástavby, činžovní domy v centru měst i na předměstí nebo venkovské chaty.

_Zatímco Josef Hoffmann se více věnoval významným a reprezentativním zakázkám (paláce: Palác Stoclet, Vila Skywa-Primavesi, pavilony na světových výstavách: v Paříži, v Římě, v Benátkách).

_Dušan Jurkovič se soustředil na menší zakázky.

_Věnoval se také otázkám sociálního bydlení (bytové kolonie pro dělníky), památkové péči (mezi jeho nejvýznamnější realizace patří rekonstrukce zámku v Novém městě nad Metují, kde ve spolupráci s dalšími významnými architekty propojil původní historické styly s moderními funkcionalistickými formami), stavbám pomníků a pietních vojenských hřbitovů, urbanistickým projektům a zakládání národních přírodních parků.

Jaký vztah měla práce obou architektů k přírodě a krajině?

_Nedílnou součástí komfortního bydlení byla vždy blízkost přírody a klidného místa k odpočinku. Velkým úkolem architekta bylo vymezení přechodu mezi vnitřním prostorem a venkovní krajinou (s pomocí verandy, zimní zahrady, prosklených stěn). S touto výzvou se oba autoři vyrovnávali vlastním způsobem.

_Zejména u Jurkoviče bývá často zdůrazňován cit pro přírodní a krajinný terén, který dokázal se svojí architekturou velmi úzce propojit. V sérii vojenských hřbitovů hraje přírodní terén až symbolickou úlohu. Jeho brněnská vila je situovaná v klidné předměstské čtvrti, v blízkosti řeky, lesů a kopců. Popínavé rostliny tvořily zcela přirozenou a cílenou výzdobu její fasády.

Co znamená výraz „gesamtkunstwerk“?

_Propojení architektury s interiérem v jednotném návrhu, kde veškeré detaily sledují jednotný estetický a funkční záměr. Výraz se používal také v souvislosti s propojením hudby a výtvarného umění.